

Марков Д. Є.

ORCID: 0000-0002-0618-167X

молодший науковий співробітник

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКА МАНДРІВКА НЕПАЛЬСЬКОГО МОНАХА: ПАЛОМНИЦТВО ДО ВУ ТАЙ ШАНЬ І ЗАРОДЖЕННЯ «НОВОГО БУДДИЗМУ»

Ключові слова: Китай, Непал, паломництво, буддійський модернізм, буддизм, Ву Тай Шань, Панчаширша Парбат.

На початку ХХ ст. Непал був ізольованою і бідною гірською країною. Уся повнота влади зосереджувалася в руках спадкових прем'єрів з роду Рана (1846–1951), що запровадили досить жорстку політику самоізоляції та контролю [6]. Режим Рана, консервативний пробрахманістський, розглядав будь які нові ідеї і практики, що приходили до країни (особливо західні), з підозрою [5]. Та навіть за таких обставин зміни відбувалися. Стосувалося це і питань модерних ідей, освіти, релігійних рухів, інспірованих модерним західним розумінням і західною освітою та філософією. У середовищі традиційного непальського буддизму магаяни / ваджраяни (буддизму баджрачар'їв, відомого також як неварський буддизм), що переживав складні часи внутрішньої кризи у монастирях і в середовищі мирян, виникали перші паростки реформізму [4].

Ширшим контекстом цих змін був рух за оновлення релігії, у цьому випадку буддизму в Південній Азії. Це було також реакцією на зіткнення традиційних релігійних ідеологій країн Азії і західних ідей. Часто вона мала й антиколоніальне забарвлення. Насамперед тут про ідеї «буддійського модернізму» або «протестантського буддизму» великого ланкійського реформатора Анагаріки Дгармапали. Центром його діяльності стала створене ланкійцем Товариство Мага Бодгі [4, с. 41–43]. Такий новий буддизм мав повернутися до коренів, очиститися від пізніших впливів; це релігія наукова і раціональна. Особливий наголос робився самим Дгармапалою і його послідовниками на освіті, соціальному активізмі, на егалітарних і демократичних ідеях, на звільненні від застарілих ієрархій, норм, обмежень. Надзви-

чайну роль грали тексти (сутри і т. д.), а не ритуали; тексти мали бути перекладені рідною мовою і доступні для всіх (у т. ч. для жінок); медитація, буддійська філософія, що, безсумнівно, відображала і старалася примиритися із західною філософською думкою [4; 1]. Буддизм як «наукова релігія» мав бути позбавлений, очищений від упереджень, містицизму, міфів. Просвітництво було також необхідним у житті «нового буддизму».

Під впливом Анагаріки Дгармапали непальські буддисти у 1920–1930-х рр. також задумалися про потребу у змінах серед буддистів Непальської долини, форпосту традиційного буддизму Непалу. Цьому сприяли і перші переклади сутр ще в 1910-х рр. (із санскриту на непал бхаса, зокрема Лалітавістара сутра, присвячена життю Будди), і західна література, що потрапляла до країни. Рух за оновлення традиції збігся і з початком культурного відродження Непальської долини, боротьби з тиранією Рана, що переслідував ці реформаторські нові ініціативи. Реформісти виступали проти кастових обмежень, які за часів Рана досягли апогею (це призвело і до внутрішніх конфліктів у сангсі). Особливістю непальських реформістів– буддистів був також рух за відновлення безшлюбності і аскетичного шляху бгїкшу (непальська традиційна сангха – баджрачар’ї і шак’ї, хоча вважаються монахами, вели і ведуть сьогодні спосіб життя домогосподарів). Так під впливом тхеравади виникає перша невелика громада монахів-аскетів. Це розлютило уряд, тому монахів, як і непальських інтелектуалів, що співчували новим ідеям, переслідували. У тюрмі неодноразово опинилися всі лідери реформатори та просвітники: поети та письменники Йогабір Сінгх і Чіттадгар Грідая, що підтримували новий буддійський рух, і самі перші реформатори – ченці. Серед них був і Дгармалок, мирське ім’я якого Дас Ратна Туладхар (1890–1966) [5].

Саме бгїкшу Дгармалок здійснив мандрівку-паломництво до Китаю – до гори Ву Тай Шань, відомої непальцям як Панчаширша Парбат, у другій половині 1930-х рр., яку протягом століть не спромігся реалізувати жоден непалець [1]. Ця тривала мандрівка була свого роду еволюційною і для непальського бгїкшу, і для майбутнього буддійського реформізму в Гімалаях. Під час цього довгого паломництва майбутній реформатор остаточно приходить до нового розуміння вчення, осмислює ідеї і філософію «буддійського модернізму»: Дгармалок починав шлях багато в чому як усе ще непальський послідовник Магаяни, що шанує численних бодгісаттв, читає сутри і дгарані, вірить буддам (як і має робити магаянець, як і робили інші буддисти в Катманду). Освічений і допитливий Дгармалок уже побував в різних країнах, учився в Тибеті, Бірмі та Індії і отримав буддійські ініціації в Північній Індії, у Сарнатхк (1935 р.) як тхеравадінський бгїккху;

перекладав непальські тексти на непал бхаса, мріяв про оновлення сангхи у душі Товариства Мага Бодгі, під впливом якого перебував. Однак саме він відправився в дуже «магаянське» паломництво до гори, де, згідно з непальськими й тибетськими уявленнями, живе будда мудрості Манджушрі. Дгармалок усе ще сповнений «ілюзій» та «упереджень», «невідання». Але навряд чи можна заперечити, що паломництво було «осягненням» як сакрального, так і профанного простору Китаю, принаймні у традиційній парадигмі світогляду непальців.

Панчаширша Парбат і Манджушрі є також героями надзвичайно важливого непальського тексту, що окреслює місцеву буддійську космогонію – розповідає про походження країни Непал. Це Сваямбгу Пурана, текст XV ст., досі популярний у Непалі [3]. Згідно з текстом, облаштовувачем Непалу був Манджушрі, що прилетів із гори в Китаї, де мешкав. Знаючи про святість цих місць (адже в Непалі виявилася самопроявлена мудрість будди), він мав виконати пророцтво й одночасно шанував Непал як священний простір. Згідно з міфами непальців, на Панчаширша Парбат (Ву Тай Шань) можна зустріти бодгістаттву во плоті («живого Манджушрі»). Тибетці мали подібні уявлення. Тибетські буддисти, з якими Дгармалок мав тісні контакти, також шанували Ву Тай Шань і включили гору до тибетської сакральної-географії. Ву Тай Шань ще з давніх часів має і міжнародне, широке буддійське значення як сакральний топос. Уже в епоху Тан гора особливо шанувалася буддистами як у Китаї, так і за його межами. Пізніше китайські, тибетські та монгольські буддисти йшли в паломництво до Манджушрі на Ву Тай Шань, а в XIX ст. гора була настільки важливою для тибетців, що її називали «китайським Тибетом», шматочком Тибету в Китаї [7].

Цікаво що навіть генеза мандрівки, її задум поєднував як реформістську сторону, так і питомо традиційну: до початку шляху Дгармалока спонукав індійський дослідник Рахул Санскрїтьян, що тоді був у Непалі; а з іншого боку Дгармалок мислив як гімалайський буддист, одночасно і як непалець, і як тибетець (у лам Дгармалок також вивчав дгарму). Та водночас ніхто з непальських буддистів не насмілювався відправитися в таку далеку мандрівку до Манджушрі. Паломництво завжди обмежувалося священними місцями Непальської долини [3]. Навіть до Індії йти у паломництво не було прийнято. Уже в цьому також було нове слово в релігійних традиціях, на які, звісно ж, спирався молодий монах.

Здійснивши тривале й небезпечне паломництво, поступово Дгармалок остаточно трансформується в «нового буддиста»: змінюється його світогляд, орієнтири; він не зустрічає «живого Манджушрі» й переко-

нується в необхідності раціонального знання та освіти, а не містицизму; досвід, отриманий ним у мандрах, був надзвичайним і також сприяв широті погляду і на майбутнє сангхи, і самої країни. Ніхто з його земляків-буддистів не заходив так далеко, з якою б метою не відправлявся за межі Непалу. Побачене ним у Китаї та Тибеті заслуговує окремого дослідження. Цікаво, що саме під час паломництва, у Шангхаї, монах зустрічає і перших мирян із Китаю, які бажали пожертвувати для непальської сангхи й облаштування паломницького центру в Лумбіні, місці народження Будди тощо. Усе це він описує у своєму щоденнику, що як книга під назвою «Магачін Ятра» (на непал бхаса) був опублікований у 1950 р. у Калімпонзі [1; 2]. Після повернення до Непалу бікшу Дгармалок присвятив себе проповіді дгарми, поширенню реформістської течії буддизму, перекладам і заснуванню першої реформістської віхари Ананда Куті, що було складним завданням через протидію влади Рана [4].

Література:

1. Dharmaloka, Bhikkhu. A pilgrimage in China. Kathmandu, 1999.
2. Dharmalok, S. A journey to Great China. Regmi Research Series. 1977. p. 33–40.
3. Lewis Todd, Naresh Man Bajracarya. Vajrayāna Traditions in Nepal. Tantric Traditions in Transmission and Translation. David B. Gray and Ryan Richard Overbey (Ed.). New York. 2016.
4. LeVine S. and D. N. Gellner. Rebuilding Buddhism: The Theravada Movement in Twentieth-Century Nepal. Cambridge : Harvard University Press, 2005.
5. Lewis Todd T. and Tuladhar Subarna Man. Sugata Saurabha – An Epic Poem from Nepal on the Life of the Buddha by Chittadhar Hridaya. Oxford University Press, New York. 2009.
6. Whelpton John. History of Nepal. Cambridge, 2005.
7. Wen-Shing Chou. Transcultural Visions of a Buddhist Mountain.
8. Panoramic Map of Mount Wutai | Project Himalayan Art (rubinmuseum.org).